Ročník II. Číslo 1.

OBZOR NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ

Časopis věnovaný otázkám národohospodářským a sociálněpolitickým.

Orgán Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách a Vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko.

Boj proti liberalismu.

Napsal prof. Dr. *Albín Bráf.*

Z nadpisu by mohl mnohý čtenář souditi, že mají býti následující řádky polemickou statí proti liberalismu. A tázal by se s oprávněnou pochybností: Co možno v té příčině říci ještě nového? Spěchám tedy, abych hned z předu zabránil omylu. Nehodlám pokrýti trpělivý papír zbytečnou, dobře uleželými frázemi protkanou polemikou proti liberalismu. Zamýšlím spíše obrátiti se polemicky proti některým domácím odpůrcům jeho, protože naprosto nemohu souhlasit se způsobem, jakým se u nás nyní namnoze bojuje proti liberalismu a to dosti souhlasně na stranách, které jinak svými základními názory společenskými od sebe jak nejdále se odchylují. Zejména ve mnohých časopisech a ve veřejném řečnění stalo se již křiklavou, nechutnou modou nemluvit o liberalismu jinak nežli jako o nauce nějaké k tomu jen chytrácky vymyšlené, aby sloužila zisku kapitalistův a vůbec byla podnoží prospěchářskému pachtění lidí hospodářsky silných, aby podpírajíc jejich převahu zastírala rouškou zásad bezcitné tužby vykořisťovací. Mluví se o liberalismu jako o nauce nejen sociálně zhoubné, nýbrž i v základech a východištích svých skrz naskrz nemravné. Jiní hledí vybřísti z nepříjemných rozpakův subtilným lišením liberalismu a svobodomyslnosti anebo dokonce ještě choulostivějším rozeznáváním svobody pravé a nepravé neboli lžisvobody, při čemž, aby nedoznalo újmy heslo svobody, sluchu jinak libé, prohlašuje se plnější míra její za lžisvobodu a svoboda přistřiženější, druhdy i hodně okleštěná, za tu pravou. Ký div, že nejeden, kdo pro své valně přiostřené, radikální názory nejsilnějšími hesly ze studnice liberalismu čerpanými se ohání, týmž dechem pramen jejich sám zatracuje a do své studnice plve.

To vše jest zmatek, který se vždy a všude dostavuje, kde v hlavách místo myšlének panují čirá hesla a citové vzněty. V našem případě, zvláště pokud jde aspoň o hospodářskou stránku liberalismu, jest toto panství hesel tím snáze vysvětlitelno, čím ochotnější jsou vždy lidé jakýkoliv nezdar svých tužeb připisovati venkoncem toliko účinku zevních okolností a jimi zakrývati následky vlastních zanedbání a hříchův. Kontagiem tohoto lichotivého, zle otravného sebeklamu prosyceno jest celé naše společenské ovzduší. Jak by také neměla ta nákaza bujeti v tom dusném prostředí horkých, strannických sporů politických a sociálních, ve kterých bývá hlavní podmínkou osobních úspěchův, uznání a pochvaly, aby ti, kteří v té příčině na veřejném mínění jsou závislými, nepodávali jemu nic nepříjemného.

Nechci se mnoho pozastavovati při tom, že se způsobem boje proti liberalismu u nás nyní modním — pokud by se i jen hospodářského liberalismu týkal — křivdí našim otcům, kteří v ryzím a poctivém přesvědčení, z obecného myšlénkového fondu své doby čerpaném, přijali credo liberalismu a hlásali je. Podkládajíce liberalismu nemravné základy a kapitalistické účely mnohem více než svým otcům, v té věci pouhým žákům a učňům, křivdíme samotným tvůrčím původcům liberalismu. A to jest zajisté nebo mělo by aspoň býti jasno každému, kdo bojuje proti jistým myšlénkovým směrům, že své věci nepomáhá, když cizí ubližuje.

Ovšem ani naši otcové mnoho nepřispěli k vyjasnění pojmu svobody. Jsouce skrz naskrz prosáklí představami liberálními, vše natloukali na to brdo. Zápas za ústavní samostatnost země (státní právo) byl jim bojem »za svobodu« zrovna tak, jako samospráva obecní a okresní jen zase určitou formou svobody. Právě v tom však zase byli jen žáky jiných. Tak na př. v Rotteckově a Welckrově známém »Staatslexikon«, který byl pro větší část našeho staršího pokolení hlavním pramenem politického vzdělání, liší se v článku »Liberalismus« svoboda individuální a »svoboda místní«, jakoby při samosprávě vskutku běželo o pouhé analogie s individuální »svobodou«. A tak došlo na to, že se ve vrstvách jinak dosti osvícených pojem svobody stal přemnohým ja-

kousi klenotničkou, do které si kladli všecky nejlepší pravé i jen domnělé skvosty svých názorů a ideálů politických i společenských, ať si byly jakéhokoliv původu, rázu a určení. To ještě dlouho pak potrvalo, když již v některých směrech liberální přesvědčení širších vrstev počalo se považlivě bortit. Z doby, od níž nás ještě nedělí ani dvě desítiletí, pamatuji se na výjev z jedné schůze politické, kde rozhořčený volič pravil k poslanci: »Vy jste nedodržel daného slibu — je to svobodomyslné?« — jakoby věrné plnění slibů bylo význačným přívlastkem určitého politického neb společenského přesvědčení. Jindy — po veřejné přednášce, v níž jsem se snažil vyložiti, kterak by právě liberální živlové naši měli horlivě pěstovati svépomocné snahy v rolnictvu, živnostenstvu i dělnictvu, ježto tyto snahy zrovna v liberalismu kotví — pravil mi zcela vážně příslušník našich nejvzdělanějších tříd: »Máte vlastně pravdu, neboť liberalismus záleží v tom, chtíti dobro všech!« Jakoby *to* zas vědomě chtěl *jen* liberalismus. Ovšem v našich dnech můžeme slyšet vyznívati všelijaké populární »definice« socialismu zrovna takovými slovy, jakými zde naivně byl karakterisován liberalismus.

Zatím nabyly opačné názory znenáhla převahy, zejména když bědy maloživnostenské začaly podrývati víru v obecně prospěšné účinky svobodné soutěže a když konečně naproti mocně vzrušujícím skutečnostem celé otázky sociální nebylo více možno vystačiti formulemi o »přirozeném« zákoně nabídky a poptávky nebo útěchami o samočinné, bezděčné harmonii společenské. A jako tedy dříve, co kde bylo jen pěkného, mravně ušlechtilého neb vůbec mysli citlivé se zamlouvajícího, šmahem a třeba násilně řaděno pod hesla svobody, svobodopřejnosti, svobodomyslnosti — tak nyní u jedněch na liberalismus venkoncem, u jiných aspoň na jeho národohospodářskou odnož namířena byla všecka vášeň potupy a podezření, jíž je vůbec schopno květnaté názvosloví a podezřívavá fantasie t. zv. veřejného mínění.

Ale tato nekritická nevraživost jest vlastně ještě větším znamením chudoby myšlénkové, nežli někdejší svobodopřejná překypělost.

To není obsahem liberalismu, co právě kdo za obsah mu chce dáti podle míry své lásky či nepřízně k tomu slovu. Pojem svobody není neurčitý a mnohovýznamný; naprosto nepřipouští, aby se mohlo do něho vkládat neb z něho ubírat, co komu je vhod podle nálady, záliby a citového zdání, nýbrž jest to pojem zcela přesný a co do obsahu nesporný, snad nejjednotnější a nejurčitější ze všech, které za posledních sto let hýbaly světem. Je to pevně vyhraněný historický zjev a jen jako takový může býti jasně pochopen a správně oceněn.

Co tedy jest liberalismus?

Jest soubor maxim politických (tedy ovšem i hospodářsko-politických a sociálno-politických) vyvozených důsledně z určitého, jednotného, ode všech jiných ostře se odlišujícího názoru světového. Anebo, což praví totéž: jest praktická nauka zbudovaná na návětách určité theorie společenské, totiž t. zv. individualistické.

Theorie ta nebyla vymyšlena jedinou hlavou, aniž jest v celosti své duševním produktem, jejž by sobě jako svůj původní výhradně osobiti mohl národ jediný. Jest sice mnohem více dítkem ducha anglického než francouzského. Locke a Hobbes měli na ní více tvůrčí účasti nežli Rousseau neb Voltaire atd. I s hospodářského hlediště dají se zárodky její nalézti dříve u Angličanů nežli u Gournaye a Turgota. Ale přec dostala zrovna u Francouzů v XVIII. věku tu podobu, ve které si podmanila celou Evropu.

Praví-li se, že toto učení bylo racionalistickým, označuje se jedna stránka logické práce, pomocí které ono povstalo, totiž pouhé, všecko pouto tradice a autority odmítající rozumování. Tím arci o obsahu samotném ještě nic není řečeno.

V obsahu však musíme lišiti stránku theoretickou a praktickou.

Co do theoretické podstaty bylo celé to učení individualistickým. Spočívá totiž na základním názoru — řekněme sociálno-filosofickém nebo zkrátka sociologickém — že všeliké útvary společenské vznikají jen z pudů, snah a potřeb jednotlivců. Stát povstává svobodnou smlouvou jednotlivců (smlouvou společenskou), hospodářské souvislosti a útvary společenské z jejich zištných snah. Dělba práce, nabídka, poptávka, směna, užívání peněz atd. — vše vzniká a vyvíjí se touto »přirozenou« cestou. A jako svět hmoty ústrojné i neústrojné podroben jest svým zákonům nezměnitelným, tak má i svět duchovný a tedy i to, co nazýváme společností lidskou, své »přirozené zákony«, jejichž vládě marno jest se vzpírati. Všeliké historicky až dotud vytvořené formy státní, všecka opatření vládní moci v oboru hospodářském i v každémkoliv jiném jsou jen umělé výtvory lidské, nedokonalé a neudržitelné, pokud oněm přirozeným zákonům odporují, ano škodné, neboť společnost hříchy proti přirozeným zákonům svým spáchané odpykává jen vlastním neblahem. Jen dokonalým poznáním těch přirozených zákonů společenského světa a jich přísným šetřením zabezpečuje se nejvyšší možná míra společenského blaha. Avšak nerušená působnost přirozených zákonů společenských jest možna jen za nezkrácené platnosti těch činitelů, které jsou přirozené tvorné síly společnosti, a to jsou právě ony potřeby a snahy individuální. Proto obmezuje se úkol státu prostě na to, aby zabezpečil přirozenou právní rovnost všech lidí a zabraňoval znásilňování a rušení práv individuálních, nabytých na podkladě svobodných smluv. Stát jest takto jen nutným zlem. Jeho působ-

nosti dlužno tudíž, hledíc k četným dosavadním přehmatům i k možnosti budoucích, vytknouti naproti jednotlivcům nepřekročitelné meze, kteréž formulovány byly v oněch známých základních právech člověka, jež také v podobě ovšem po různu modifikované přešly do novověkých ústav jako část jejich základních zákonů. A že mezi nimi byla i práva hospodářského žití se dotýkající, především svoboda vlastnictví (rozuměj osobního neboli individuálního), svoboda živnostenská atd., jakožto přirozená a tudíž nezadatelná práva lidská, netřeba ani připomínati Stát tedy v učení tom kromě svého nejtěsněji přistřiženého úkolu právního žádného jiného úkolu, žádného poslání jiného nemá, nežli zjednávati plnou platnost volnému sebeurčení jednotlivců. A to jest praktická nauka z premis individualistické theorie vyvozená, kteráž se nazývá liberalismem.

Jest tedy liberalismus praktická nauka (a politika) vyvozená důsledně z individualistické theorie společenské, praktická nauka vlastně velice prostá, protože v podstatě negativní.

V okřídlených slovech známé formule: Laissez faire, laissez passer, le monde va de lui même,*) připisované dříve Gournayovi, jest obsaženo in nuce obojí, theorie i maxima praktická z ní plynoucí, jenže tato jest postavena napřed, ona pak jako odůvodnění za ni; k úplnosti schází jen označení individualistického rázu té theorie.

Jest to tedy přesný jednotný theoretický názor základní, společenská theorie individualistická, která je duší a podkladem liberalismu. Jeho ohromný úspěch ve světě vzdělaném na rozhraní 18. a 19. věku se z toho právě vysvětluje. Bez řečeného theoretického podkladu býval by liberalismus formulí nejvýše nějak prospěchově odůvodněnou Takto ale dostal pevné kotvy velkého organisačního principu společenského. V době, kde útvary státní, stavy historické, víra, zkrátka vše světovou tradicí posvěcené bylo v rozvratu, neměla tvořící se věda společenská jiného staviva než ten společenský element, jenž ve všem běhu dějinném, přese všecky bouře a převraty potrvává — individuum. A tu se podařilo sestrojiti na tom podkladě učení o zákonnosti všemu útvaru společenskému vládnoucí, tedy přírodovědu společenskou. K přesvědčení už hluboce zakořeněnému, a zrovna tehdejším současným mohutněním věd přírodních mocně upevněnému, o přísné zákonnosti všech jevů v hmotné přírodě, připojilo se přesvědčení o obdobném něčem ve veliké říši jevů společenských. Že zrovna ty důležité theoretické návěty liberalismu, právě řečená individualistická theorie, povstaly vlastně jednostrannou, ukvapenou generalisací fakt nedokonalé indukci podrobených, to mohlo býti zjištěno teprve lepším kritičtějším probadáním společenských jevů, tedy zkrátka lepším studiem dějin a společenské stavby celé.

Každé heslo praktické politiky, které má býti schopno dobyti si svůj svět, takového theoretického základu nezbytně potřebuje. Pohleďme jen na obdobné úkazy ve vývoji socialismu. Také jeho vítězný postup nastává teprve ve chvíli, když byl mu dán theoretický podklad jednak ve zvláštním učení o hodnotě, jednak v onom společensko-filosofickém názoru světovém, který lapidárně vyjádřen jest již v Marxově komunistickém manifestě. Naprosté nedbání dějin, význačná to stránka individualistické theorie společenské, nebylo více možno — proto musila se společenská theorie socialismu odíti rouškou povšechné dějinné pravdy. »Přirozené« zákony individualistického učení jsou absolutní, pro všecky doby a národy stejny. Dějinná filosofie socialismu mohla býti jen theorií evoluční. Svým obsahem náleží k t. zv. materialistické filosofii dějinné. Ona všeliké společenské útvary, ani samu podobu veřejných zřízení nevyjímajíc, i nutný chod (zákonnost) jejich proměn, vysvětluje výhradně ze skutečností hospodářských, především výrobních a výdělkových. Nynější společnost jest jen nejdokonalejší z posavadních forem společenských, ale jako ona vyvinula se nutně ze zárodků, jež spočívaly v předchozích útvarech, tak zase v ní samé, v její vlastním řádu hospodářském už klíčí sémě nových budoucích řádů, v nichž panství třídní konečně bude překonáno.

Kritika, která — nikoliv bez platných zásluh socialismu*) — smrtelné rány zasadila individualismu, také základních theorií socialismu neušetřila. Ukázala, že jejich historicko-filosofický podklad je pouhou tendenční, jednostrannou a tedy jen pseudohistorickou konstrukcí, a přesnými rozbory novějších badatelů podvrátila druhý veliký pilíř nauky Marxovy, jeho theorii hodnoty. Tak postižen byl socialismus zrovna v našich dnech týmž osudem, který o několik desítiletí dříve stihl liberalismus. Jeho theoretické základy lze již pokládati za pohřbeny. Pokud jde o liberalismus, byly nedostatky plynoucí z jeho jednostranně racionalistické konstrukce jen krok za krokem odhalovány. Nejvydatněji v tom směru působili historikové (političtí, právní, kulturní, hospodářští), kteří prokázali naproti racionalistické absolutnosti relativnost všeliké politiky (i hospodářské), t. j. podmíněnost její zvláštnostmi doby a místa, povahy národní a panujícího mravu. Vedle nich konservativci všech odstínů vyjasňovali význam rozličných starších institucí, od liberalismu zavržených, snažíce se více méně jasně vytknouti jádro jejich

*) Nechte být, nechte (lidi) jednat, svět sám od sebe se vyvíjí (t. j. právě dle svých přirozených zákonů).

*) Aby nebylo nedorozumění, připomínám, že zde slovem socialismus vyrozumívám ono kollektivistické učení, jež právě v uvedených dvou theoriích dostalo své společensko-filosofické východiště.

na dočasných formách a znešvařeních nezávislé. K tomu přidala se ochranářská reakce proti svobodnému obchodu zahraničnému a dílo sociálních politiků, kteří stále jasněji pochopovali nemožnost uspokojivého řešení otázky dělnické i jiných otázek sociálních na výlučném podkladě liberálním. Kdekoliv však tito rozliční odpůrcové liberalismu postupovali ať sebe rozhodněji, ale věcně, ukazovali nedostatečnost jeho základních východišť theoretických a stopovali kriticky účinky jeho, pokud zásady jeho byly v praxi uskutečněny. Ne všichni arci opravdu zůstali při věci, nejméně ti, kteří se obracívají přímo agitačně k širokým vrstvám lidovým. Takových bylo a jest též u nás hojno. Často se věru zdá, že svědomí hlasatelův rozličných nauk stává se tím širším, čím širší jsou kruhy, na něž se obracejí. Z toho nemůže pojíti nic dobrého.

Nedá se popříti, že racionalistický směr ducha lidského, jehož plodem byl individualistický názor společenský se svými liberálními důsledky, odmítaje všecku autoritu, také se postavil proti positivné víře náboženské, a může s toho stanoviště býti právem podrobován kritice. Leč i ta se přehánívá, když se liberalismu prostě podkládá atheismus nebo t. zv. filosofický materialismus. Přesvědčení o zákonech život společnosti lidské ovládajících nebylo ponejprv vysloveno v individualistickém učení. Dříve je vyslovili badatelé zcela nepochybného positivného přesvědčení náboženského. Tak Vlach Giambattista Vico ve své proslavené »Scienza nuova« (1725), právem pokládané za předchůdkyni moderní sociologie, pevně věří v přesnou zákonnost společenského vývoje a vidí v ní dílo Prozřetelnosti. Jeho mladší vrstevník, pruský polní kazatel Jan Petr Suessmilch, výsledky svých pozorování o pravidelnostech, které se jeví v číslech porodů, sňatků a úmrtí, složil v dílo (1741), jež nadepsal »Božský řád v proměnách pokolení lidského, z narození, úmrtí a rozplemeňování jeho prokázaný«. A také Malthus, jenž i ve svém známém »Essay on Population« stojí docela na stanovišti individualistickém, byl knězem (anglikánské církve), když vyšlo první vydání této jeho památné knihy. A jak mocný mravní pozev je v jeho »moral restraint«!

Je-li však již s toho hlediště nezbytno budovati úsudky o theoretickém východišti opatrně, tím více to platí o výtce nemravnosti a dalo by se nakupiti na sta dokladů, jak hluboce a nadšeně byli přesvědčeni všichni horliví hlasatelé liberalismu v minulém a ještě v našem věku, že pouhé zabezpečení všestranné svobody dostačí, aby lidé stali se mravně lepšími, že ono vede nutně k nejlepšímu společnému dobru obecnému. V tomto optimistickém pojetí panuje zase nápadná podobnost s názory hluboce zakotvenými v naukách všech t. zv. utopických i mnohých vědeckých socialistů nebo jejich epigonů, kteří rovněž předpokládají, že změna společenských zřízení v jejich smyslu provedená přinese nutně lepší mravní stav společnosti. I obdoba Darwinovy nauky o přizpůsobování se danému prostředí musila tu pomáhat, proti čemuž přírodozpytec Ziegler vystoupil zvláštním spisem (Die Naturwissenschaft und die socialdemokratische Theorie — 1893). A může někdo říci, že horliví agitátoři proti obilním clům anglickým, Cobden a Bright, že vřelý hajitel svépomocného spolčování, Schultze-Delitzsch, byli vedeni nějakou nemravnou snahou? A přece to byli liberálové od kosti.

Liberalismus — jako absolutní princip společenské organisace — stojí a padá s theoretickými svými premisami, tedy s individualistickým názorem společenským. Důsledných liberálů v tomto smyslu jest nyní již tak poskrovnu, že můžeme říci: Liberalismus jako absolutní princip náleží již historii. Kdo jen část liberální nauky zavrhl, třeba jen pro obor hospodářský, zřekl se tím základního onoho názoru a nesmí právem nějakým činiti výčitky jiným, kteří i některé jiné části liberalismu se zříkají. V praxi žádného ze států vzdělaných liberální princip do všech důsledností proveden nebyl, nyní se meze platnosti jeho všude spíše zúžují než rozšiřují. Zápas proti němu obmezuje se tedy na ty ony zbytky jeho platnosti. Můžeme při tom arci vždy sáhnouti až ke kritice jeho základů. Jest i to možno, že sem tam obhájcové zbytků těch jsou vedeni pohnutkami sobeckými, tedy nemravnými — ale kouti z toho zbraně proti principu samému, je s hlediště historické pravdy nepřípustno a tedy i s hlediště mravního nedovoleno, i kdyby spousty platností toho principu způsobené bývaly sebe větší. A co více ještě, my podobným způsobem boje stavíme v nepravé světlo i to, co v liberalismu jest vskutku zdravého a obecnému vývoji prospěšného. A to jsou ony silné podněty svépomocné, které v něm vězely, to jsou ony pružiny pokrokové, které spočívaly v myšlénce samoodpovědnosti jednotlivců, již on hlásal jako jedno z nejvyšších svých hesel. Zrovna v tom bylo mnoho až nesmírně přehnaného, jednostrannost bludná a škodná — ale to čas opravil a opravuje; leč odhodit tu zásadu naprosto, to jest čirá zkáza. Vznikáť z toho ono přemrštěné spoléhání na veřejnou pomoc, na zákon a správu veřejnou, tisíc lichých, nesplnitelných nadějí, příval nevyhnutelných sklamání. Pozornost a úsilí širokých vrstev svádí se tak na cesty z části nesprávné; osobní energie a pocit vlastní spoluodpovědnosti se podkopává, soudruhové v živnosti — rolníci, řemeslníci — už se jen scházejí, aby žalovali na nedostatek státní podpory zájmů svých a vyhýbají se nevrle vážné rozpravě o tom, co nedokonalého na sobě samých musí odkliditi. Na tom nesprávný způsob posuzování liberalismu má mnoho viny.

Tak jednotného názoru společenského, jako

poskytoval individualismus anebo socialismus, žádné jiné z novověkých vědeckých učení nemůže poskytnouti. Vědy společenské ovšem se utěšují tím, že jejich nedokonalý stupeň je nutný následek nejvyšší složitosti, kterou se vyznamenává jejich předmět naproti předmětům všech jiných oborů vědeckých. Z té složitosti prýští se zobecnělé přesvědčení, že ke zbudování dokonalejších povšechných společenských theorií bude lze dospěti jen náležitým pokrokem speciálných věd společenských, z nichž jednou jest hospodářství národní — ale i ono na rozdíl od individualismu, jenž připouštěl existenci toliko jediné síly tvorné, nuceno bylo přiznati existenci většího počtu základných tvarostrůjných elementů. Vyšetřiti jejich podstatu a zákonnost vzájemný jich poměr ovládající, bude jedním ze stežejných úkolů theorie. Dnes jest to sotva víc než pouhý problem, jen — smíme-li užiti toho přirovnání — v části anatomické v jistých určitějších rysech vytčený, v části fysiologické naproto nevyspělý. Odtud se spolu vysvětluje ta spousta diletantství, které se odvažuje na př. na řešení otázky sociální. Čím více nám schází přesné vodítko, čerpané z dostatečného základního poznání theoretického, čím tíže se toto buduje, tím více odkázáni jsme naproti naléhavým potřebám časovým postupovati v praktickém směru jen jaksi pokusně pod vůdčím vlivem jistých kulturních a ethických ideálův a s pečlivým využitkováním dějinných zkušeností. Pod hledisko tohoto využitkování zkušeností dějinných náleží i správné ocenění všeho toho, co v dosavadních nedokonalých a jako celek překonaných theoriích společenských bylo mravně a vůbec pokrokově plodno. Správné pochopení těchto starších učení a tedy i spravedlivé jich posouzení jest tudíž podmínkou dalšího vědeckého pokroku, účelnější sociální politiky a dokonalejšího pro ni porozumění v širším obecenstvě.

Jak postupovati, aby scelování pozemků upraveno bylo v Čechách zákonem?

Dr. *Frant. Fiedler.*

V program nového agrárního sdružení, které formulovalo své požadavky okázalým způsobem v Praze dne 27. prosince 1896, vřaděn byl mimo jiné též požadavek, aby scelování pozemků v Čechách upraveno bylo zemským zákonem.

Požadavek tento není novým. Od roku 1888 již domáháme se v této zemi toho, aby vydán byl zvláštní zemský zákon, kterým poskytnuta by byla rolníkům příležitost scelovati rozptýlený svůj majetek pozemkový. A přes to, že od té doby uplynulo celé šestiletí, nepřiblížili jsme se ani o krok blíže k uskutečnění této snahy. V čem vězí příčina tohoto neúspěchu? A kde a jak třeba nasaditi páky, abychom zlomili odpor, který maří naše snahy v této příčině?

Proto chceme ve stati této nejprve vylíčiti celý průběh dosavadní akce směřující k tomu, aby scelování pozemků upraveno bylo u nás zákonem. A potom budiž nám dovoleno, abychom na základě zkušeností průběhem této celé akce čerpaných vyslovili svůj úsudek o tom, jakou cestu bylo by třeba nyní nastoupiti, abychom dospěli ku kýženému cíli.

Když na počátku let sedmdesátých z různých příčin, jež nemůžeme zde uváděti, počaly objevovati se v poměrech zemědělstva úkazy, jichž souhrn označuje se jako »krise zemědělská«, hledána pomoc pro rolnictvo též v tom směru, aby umožněno bylo rolníkovi využitkovati půdu za výrobních nákladů co nejnižších. K tomu směřovaly jmenovitě snahy, aby pro nákladné meliorace zemědělské zabezpečeny byly podpory z veřejných fondů (viz meliorační fond), a aby zákonodárstvím odstraněny byly právní závady, které stěžovati by mohly provádění meliorací (ku př. zákony ze dne 30. června 1884 č. 96. a 97. ř. z.). Mezi zemědělské meliorace v širším slova smyslu patří též scelování či komasace pozemků, záležející v tom, že v obvodu dědiny neb obce upraví se hranice hospodářských pozemků znovu, a to takovým způsobem, aby každému majiteli statku přikázány byly na místě dřívějších, po celé dědině rozptýlených jeho pozemků pozemky v poloze pokud možná souvislé, a aby současně s novým rozdělením pozemků založeny byly co nejpohodlnější cesty spojující jednotlivé pozemky se statkem.

O výhodách toho, když pozemky k témuž statku náležející jsou sceleny, na místě toho, když jsou po malých kusech po celém obvodu obce roztroušeny, netřeba šířiti slov.

Jest samozřejmo, že scelení pozemků v určitém obvodu záleží ve své podstatě ve vzájemných výměnách pozemků, které náležejí různým hospodářům. Výměny tyto bylo by lze nejsnáze a bez zakročení zákonodárného provésti dobrovolnou shodou všech majitelů pozemků scelovacího obvodu. Jakmile však scelování týká se obvodu širšího — a toho třeba vždy, poněvadž scelení malého obvodu vyžadovalo by nepoměrných nákladů — nepodaří se docíliti všeobecné shody majitelů pozemků; odpor majitele třeba jediného pozemku jest s to, aby zmařil každé scelení pozemků v obci. Proto jest nutno, aby zákonem upraveny byly podmínky pro scelování pozemků.

Již od roku 1875 připravována byla za tím účelem v ministerstvu orby předloha říšského zákona komasačního. Ve velkém agrárním programu vlády Taaffovy tak slibně sice ohlášeném, tak málo však provedeném, byla připravovaná předloha ta parlamentu slavnostně ozná-

Boj proti liberalismu.

(Ku článku páně Hořínkovu.*)

Z vývodů páně Hořínkových týče se mne vlastně jenom prvá část, neboť druhá obsahuje pouhé a to ještě příliš povšechné nadhození problému bez nejmenšího pokusu ukázati způsob či možnost jeho řešení. Učiním tedy asi nejlépe, když prostě vyčkám, a to tím spíše, protože nejsou mně poslední odstavce dost jasny. Vzešlať by tak asi jen polemika docela neplodná.

Pokud jde o první část dotčených vývodů, jež se obracejí jedině proti některým větám a slovním obratům mé stati, pomíjejíce vůbec vlastní jádro její, nebudu se zajisté s nikým příti o to, *měl*-li liberalismus v »reálné skutečnosti života« (což tedy znamená asi praxis, politiku) brán býti za princip bezvýjimečný, neboť jsem již pověděl, že v žádném státě nebyl uskutečněn plně. *Mohl*-li ale brán býti za takový i v písemnictví, o tom pokládám spor skoro také za neužitečný, protože jest to všem lidem znajícím dějiny věd společenských pravdou obecně známou, že za takový brán *byl*. Stalo se patrně jen nedopatřením, že p. Hořínek, když už tu literárno-historickou skutečnost chce bráti v pochybnost, nevšiml si, že přesně liším individualistickou theorii společenskou, t. j. učení o individualistickém původu všech společenských útvarů a o »přirozených« zákonech jejich životu vládnoucích, od praktické nauky z poznání těch theoretických vyvozené. A tu není pochyby, že učení o t. zv. čiře právním státě, které také Kant přijal a které zásadně obmezovalo stát na pouhou ochranu právní (NB. v určitém smyslu dotčených učitelů), u všech spisovatelů, kteří je důsledně zastupovali, ničím jiným nebylo, nežli právní soustavou, jež zrovna měla sloužiti formuli citované panem Hořínkem, že svoboda jednoho každého sahá až tam, kde začíná svoboda druhého. Bylať právě tato soustava ryze individualistickou, která uznávala t. zv. osobní vlastnictví za »přirozenoprávní« doplněk a podmínku individuality lidské a obmezovala působnost veřejné moci pouze na ochranu osoby proti zločinným, t. j. právě svobodu druhého nešetřícím, útokům a na ochranu práv soukromých (tedy i vlastnictví a jiných práv majetkových) svobodnými smluvami jednotlivců nabytých. Spočívalo tudíž i dále v její povaze, že zamítala všecku jinou působnosť státu a vůbec moci veřejné, tedy ve všelikých oborech světových a hospodářských, jako zásadně neodůvodněnou. Poněvadž pak tento stát sám na »přirozených« základech si představovali jako útvar, společenskou smlouvou, t. j. smlouvou pro tuto ochranu utvořený, tedy i vytčená jeho právní působnost, nezbytný jinak »boj všech proti všem« vylučující a takto tedy (jak již Fysiokraté proti Rousseauovi učili) teprve svobodu individuí zaručující, není žádnou vyjímkou ze zásady liberalismu, nýbrž naopak podmínkou uskutečnění její. Není tudíž s toho hlediště ani pochyby, že všem důsledným vyznavačům řečeného učení *byl* a *mohl* býti liberalismus, t. j. zásada naprosté samočinnosti individuální, »absolutním principem«. To, co pozdější rozličná učení závadným shledala v tomto pojímání věci, dá se shrnouti nejpovšechněji v tyto dvě věty: 1. že učení o ryze individualistickém původu společenských útvarů všelikých jakožto jedině přirozeném původu jejich není správné. (Pan Hořínek, který, jak z druhé části jeho výkladů zdá se mi vyplývati, obírá se spíše přírodovědou, vzpomene si snad, co v té příčině pověděli někteří moderní sociologové, opírajíce se o obdoby jistých učení Darwinových.); 2. že ryze liberální politikou (t. j. tedy důsledným pěstěním zásady státní *ne*intervence ve všem oboru osvětovém a hospodářském) nedá se docíliti té nejvyšší míry obecného blaha, kterou od ní naprostí přívrženci její najisto očekávali.

Že a jak může dojíti k podobným absolutním učením, to lze si dobře vysvětliti ze způsobu vědecké práce při tom používaného. Každá speciální věda společenská (theoretická) povstává skutkem abstrakce, jež z bohaté mnohostrannosti života jednu stránku (ve skutečnosti od jiných neodlučitelnou), na př. stránku hospodářskou, jaksi vyloupne a její základní jevy a hybné síly v typických podobách a typických souvislostech o sobě zvlášť vyšetřuje. V tom není nebezpečí, dokud se vědomí této abstrakce při výsledcích její pomocí nabytých z mysli nespustí. Proto také mistři nauky, zvláště když na podkladě takovém přistupovali k učením praktickým (tedy o tom, co se díti, konati má), dovedli se vždy aspoň do jisté míry tuhé doktrinářské důslednosti uvarovati, čehož zrovna klasickým dokladem je Adam Smith. I Fysiokraté (zůstaneme-li při oboru národohospodářském) dopouštěli ze své jinak tuhé liberální absolutnosti aspoň dvě výjimky, uznávajíce prospěšnost státního zasahování v oboru školství a dopravnictví. Naproti tomu jest známo, kterak epigoni Smithovi doktrinářsky důsledně liberální učení hájili. Tak zv. »Manchesterství« značí právě tuto doktrinářskou důslednost. Dojde-li na to, aby p. Hořínek svůj zvláštní (totiž, jak aspoň bych se domníval, od historického odchylný) pojem svobody v jistou osnovu právní oděl (conditio sine qua non), pak také on se bude musit na př. ptáti, do jaké míry jeho ideál o stejném »přístupu« všech k silám přírodním dá se uskutečniti tvary vlastnictví individuálního neb pospolitého, čirou svobodou smluv či jistými její obmezeními, po případě autoritativně řídící (a tedy neliberální) působností veřejné moci atd. Teprv pak

*) Viz čís. 4. t. ročn.

bude nám moci ukázati, do jaké míry liberalismu patří budoucnost. Do té doby musím, jak již výše jsem připomenul, i já vyčkati, kterýž jsem prostě naproti nesprávnému způsobu boje proti liberalismu dovolával se jeho původu a historické podoby a pouhé problemy bez příslušného k nim soustavného obrazu, i kdyby vysloveny byly pro mne srozumitelněji, nemohu činiti podkladem posudkův.

Dr. *Bráf.*

MENŠÍ ZPRÁVY.

Národohospodářské.

O České společnosti národohospodářské. Česká společnost národohospodářská vznikla, protože jsme si teprve poslední dobou řádně uvědomili, kterak naše hospodářská síla není naprosto úměrna naší kulturní pokročilosti. Hospodářská výrobní a obchodní slabost je vinna, že národ náš nemůže nabyti takové váhy a tak přiměřeného vlivu na své vlastní osudy, jak by mu to příslušelo podle všech jeho schopností a přičinění. Veliké bylo všude nadšení, když se jednalo, aby se za tou příčinou sešel národohospodářský sjezd. Všechny stavy a všechny vrstvy naší národní společnosti svorně nabídly své spolupůsobení. Bohužel toto svaté a opravdové zanícení bylo pouze chvilkové. Zřídila se Česká národohospodářská společnost počátkem června minulého roku. Jako každý nově založený spolek Česká národohospodářská společnost musila překonávati velmi mnohé počáteční obtíže, ustaviti se a hledati především styky s českou veřejností. Obecenstvo vyzváno bylo několikráte v novinách i jinými vyhláškami, aby přistupovalo ke společnosti, ale vyzvání to ostalo téměř bez patrného výsledku. Rozumí se, že za krátkou dobu ne celého půlletí — (dobou letních prázdnin nemožno bylo počíti) — nedalo se vykonati, čeho nebylo po dlouhé věky před tím u nás dbáno, tím méně, když nově tvořící se společnost nenašla té podpory a součinnosti u našeho obecenstva, které se dle původního nadšení mohla nadíti. — Veřejnost česká patrně čekala divy od několika nečetných členů výborových, aniž by potřebovala sama svou pomocnou ruku přičiniti. — Dosud Česká společnost národohospodářská nemá platících členů ani čtvrtinu toho počtu, který se shromáždil v říjnu 1895. k národohospodářskému sjezdu na radnici pražské. To je nejzjevnějším dokladem, kterak rozumíme svému hospodářskému vymanění. — Napřed se udělá mnoho hluku, pobouří se veškeren národ, že se bude díti něco neočekávaného, nebývalého, že vyvineme horečnou činnost, a koncem všeho jest, že zvolí se pouze několik výborů (celkem 21 ze všech českých vlastí), kteří pak mají sami všechnu práci za celý národ vykonati, národ sám pak se ani nepostará o to, aby členskými příspěvky opatřil spolku možnost zjednati si prostředky na nutná běžná vydání a předběžné práce. Pouze tím, že jednotlivé obce a okresní zastupitelstva přistoupily za členy a zaslaly své příspěvky, bylo umožněno sehnati potřebný náklad na nutná zařizovací vydání. — Česká společnost národohospodářská přes to nebyla nikterak nečinná. Svědčí o tom mnohé již vykonané významné činy, zejména na Moravě, také se s důvěrou ke společnosti obraceli všichni, kteří od ní něčeho potřebovali, ale jiné součinnosti jeví se tuze málo sledů. Aby se Čechové cítili povinni k tak důležitému účelu, jako je vymanění z hospodářské poroby, pomoci aspoň nepatrným členským příspěvkem (ročně 50 kr. až 3 zl. dle libosti), toho bohužel dle dosavadních zkušeností nemůžeme čekati! Mnozí čelní a vynikající vlastenci, když byli požádáni, aby jen pověděli, kdo by v jejich bydlišti nebo v okolí chtěl převzíti starost o seznámení obecenstva s úkoly České společnosti národohospodářské, ani neuznali za hodné odepsati. — Nebude snad třeba čtenářstvu dokazovati, že naše národohospodářské obrození nemůže způsobiti snad 21 výborových členů s dosavadním počtem členstva, kterého není ani pateronásobně tolik co výboru. V té příčině může pořídíti něco vůbec jen práce a součinnost všech nás dohromady, výbor bez spolupůsobení členstva bude malomocný a malomoc ta musí se jeviti tím více při počátečních potížích. Proto jeví se býti nespravedlivým dělati spolku výtky, že se jeho působením nestaly dosud divy, o kterých snila naše veřejnost, když se svolával národohospodářský sjezd. Není dosti na tom, že jsme lidem vznětlivým, naučme se od svých sousedů také vytrvalosti a houževnatosti. — Hanbiti bychom se musili, kdyby pokusy tak slibné zašly jenom pro netečnost pokolení, které sice porozumělo, čeho třeba k nápravě, ale nemělo by síly dle toho rozumu a poznání jednati. — A kdyby aspoň ona prchavá vznětlivost naše vzmohla se na nějaký pozoruhodný čin, ale plodem jejím jsou fráse a nic než fráse. A frásemi se nikdy ještě ničeho nedosáhlo, ani v politice ani v kultuře, tím méně v hospodářství.

Hospodářské školy v Čechách. Dle zprávy zemským výborem sněmu předložené byly koncem školn. roku 1894—95 v Čechách mimo zemské vyšší hospodářské ústavy v Táboře a v Děčíně-Libverdě a zemský pomologický ústav v Troji tyto zemí podporované školy hospodářské: 1. střední hospodářské školy (3) v Chrudimi, Kadani a Roudnici; 2. rolnické školy (12) v Ml. Boleslavi, Budějovicích (česká a něm.), Chebu, Kutné Hoře, Klatovech, České Lípě, Litoměřicích (rolnicko-ovocnicko vinařská), Písku, Plzni, Rakovníce (rolnicko-chmelařská) a Trutnově (rolnicko-lnářská); 3. vinařsko-ovocnická škola v Mělníce; 4. zimní hospodářské školy (19) v Českém Brodě, N. Bydžově, Frýdlandě, Hořovicích, Jindř. Hradci, Humpolci, Chrudimi, Jičíně, Kadani,